

KIS-740 – *Diwan* ha kefredourion organek Frañs

(LM ha GE – 26-29 11 01)

A-douez bordilh ar pennadoù deuet e gouloù er wask c'hallek hevlene en dro da erbar enframmadur *Diwan* en Éducation nationale, e tennomp unan skrivet gant Frédéric ROUVILLOIS¹ hag embannet gant *Le Figaro*². Tra ma kav arzaelerion all abeg er c'homenad emglev sinet gant maodiern an Deskadurezh en anv gwirioù mab den, amañ e klevet mouezh ur perzhiad en hil istor Frañs — ur c'hefredour organek, evit adkemer gerien GRAMSCI.

“[...] Le 28 mai 2001, le ministre de l'Éducation nationale signe avec les établissements Diwan un protocole d'accord visant à les intégrer dans le service public de l'Éducation nationale. Broutilles, dira-t-on : une trentaine d'écoles, 200 enseignants, quelques milliers d'élèves, bref, une goutte dans l'océan scolaire. Certes : mais une goutte de poison violent, puisque ce qu'on fait entrer dans le service public, ce sont des pratiques et un principe objectivement totalitaires.

“[...] En fait, il s'agit de substituer le breton au français, langue maternelle des élèves, et ce, à marches forcées, dès les plus petites classes. Rien à voir avec les écoles bilingues classiques, où l'on apprend une langue régionale ou étrangère parallèlement au français. Ici, le breton est la langue exclusive. [...] Conformément aux dispositions ministérielles, ce totalitarisme linguistique se poursuit jusqu'au lycée où, comme de juste, on accorde un rôle privilégié à l'internat : il faut que, jusqu'au bout, les membres de la secte demeurent entre eux, coupés des ténèbres extérieures où l'on ne parle pas leur langue.

“L'enseignement Diwan ambitionne d'établir un monde clos, de construire artificiellement une identité globale (au collège, précise la circulaire ministérielle, les mathématiques et l'histoire seront « *obligatoirement* » enseignées en breton) en rupture avec la culture française. Mais ce projet totalitaire, qui confirme les analyses récentes de Joseph Macé-

---

¹ Professeur agrégé de droit public à l'université de Caen.

² Dindan ar reollin : DEBATS ET OPINIONS, an ustil : “COMMUNAUTARISME *La République et le droit à la différence*” hag an titl : “Jack Lang, Diwan et l'état de droit” (*Le Figaro*, Here 2001).

Scaron¹, serait demeuré peu inquiétant, si le ministre de l'Éducation nationale ne lui avait prêté main forte [...]. Le projet Diwan est contraire à la Constitution ? Qu'importe ! « *Nous pourrions*, annonce M. Jack Lang, *changer la Constitution si nous l'emportons à l'élection présidentielle.* »

“[...] En clair : faire disparaître d'un trait de plume le lien culturel vivant qui, depuis le XVIe siècle, unit la nation française, tout en officialisant les « *tentations communautaires* » qui sont en train de la saper de l'intérieur.

“[...] Espérons que la menace sera entendue, dès le premier tour des élections, par les citoyens attachés à la « *res publica* » et à la pérennité de la France.”

(GE da LM – 29 11 01)

Ar birvilh en dro d'ar brezhoneg a chome akademek en 20t kantved (MEILLET², STROWSKI³,) zo deuet da vezañ un argraf a Stad.

Diac'hinad *Diwan* en afer eo dioueriñ a-grenn nep erged politikel ha war un dro bezañ un draen politikel pusunius. Ha merzhout a ra obererion *Diwan* ez eo o luskad un azlamm diwar *Breiz Atao* ha *Gwalarn* ? Eus *Breiz Atao* e chom ganto an doug d'ober un talvoud tralen eus ur goubarzh ; e-lec'h ar vroadelezh vrezhon o deus lakaet ar brezhoneg, nemet eo chomet digemm an emzalc'h ; hogen eus *Breiz Atao* o deus kollet skiant an istor : forzh pe durc'hadur o defe bet tud *B.A.* — liv pelladehouat an dibenn a lak da ziwelout liesliv an derou — e tezevent o stourm en un diarsell o c'havaelañ an tremened hag an dazont a-ser gant saviad an hollved ; tud *Diwan*, en eneb, a chom kloz en o boutikl, prest da baeañ ar priz a c'houlennno ar galloud politikel evit reiñ dezho ar plasig o deus ezhomm.

E dilerc'h *Gwalarn* emañ ganto an dislavar begennel-poblelour : “Lezit tud « *Gwalarn* », a respontomp, en o c'hornig er skeud. N'eo ket koll o amzer a reont...” >< “An holl a oar, ha « *Gwalarn* » a ra ivez, n'eus nemet un diazez da zasorc'hidigezh hon broadelezh ; hag an diazez-se, kouerion Breizh-Izel¹”, nemet gant tud *Diwan* eo chomet sonnet an dislavar — pa na vo mui a gouerion vrezhonek e rankor o ijinañ ;

¹ *La Tentation communautaire*, Plon, 2001.

² *Les Langues dans l'Europe nouvelle*, Payot, 1928.

³ *Les Bretons. Essai de psychologie et de caractériologie provinciales*, Plihon, Rennes, 1932.

¹ “« *Gwalarn* » e Breizh”, *Gwalarn*, 1927 ; *UBAOB*, 1931, pp. 202-203.

eus *Gwalarn* avat o deus kollet an damant d'ar rezid o trehontiñ nep beziadelezh ha, dre se, o wriziennañ er pep priziusañ eus sevenadennoù mab den ; a-fet rezid, ne arc'h tud *Diwan* nemet ar frankiz da chom Frañsizion evel ar re all, ganto o diforc'helezh : gouzout skrivañ o zammig trefoedoù — anezho unan eus pinvidigezhioù Frañs.

Ur skouer eo *Diwan* eus ar pezh a rafen anezhañ an anniñv istorel. Unan eus gerioù stur Roparz HEMON oa : “Lazhomp ar galleg pe ar galleg hon lazho².” Chomet eo ar frazenn-se war neuñv a-dreuz an 20^t kantved evel ur skorngrerc'h distaget diouzh ar penn ahel. Evit he seveniñ avat e rankje bezañ estreget ar Frañsizion geitat dibolitikaet ez eo ar sternioù hag ar pep muiañ eus koskor *Diwan*. Leviadurezh yezhel *Diwan* zo a neuz gant an hini a voe renet en Israel goude krouidigezh ar Stad. Ne hañval ket atebeion *Diwan* e verzhout ha nebeutoc'h c'hoazh bezañ prest da baeañ ar priz o deus paeet Israeliz³.

Hogen kefredourion organek Frañs, tud evel Frédéric ROUVILLOIS (ne gomzan ket eus ar bolitikerion a vicher, dic'houest peurliesañ da gaout mennozioù a ampled istorel), ne faziont ket. Pegen dinoaz bennak ma 'z eo *Diwan*, ha tonket da steuziañ, e ouzont ervat ez eo digeriñ da *Diwan* dor ar framm Stad kement ha sankañ ennañ “une goutte de poison violent”, n'eo ket dre ma ve *Diwan* dañjerus drezañ e unan, met dre ma chomo digor an nor da zrammoù drastusoc'h — kregiñ a reer gant an hach evit kouezhañ en heroin !

Er blegenn, emañ an ober war veur a live. Gant *Preder* e tispakomp ul live a oa bet merket gant *Gwalarn*, na oa ket bet diforc'haet fraezh gantañ avat : na gomz evel Breizhad (pe Frañsez, pe Europad...), met evel den. Diwar al live-se e kemeromp da vonveziad kement sevenadenn a zeu betek ennomp. War un dro avat omp e-tailh da gaout ur sell war ar blegenn he unan. Kemeromp da skouer ar skoilh o sevel hiziv ouzh arver ar brezhoneg, eleze “le lien culturel vivant qui, depuis le XVIe siècle, unit la nation française”, “la pérennité de la France” (ROUVILLOIS) ; bez' hon eus da

² “A-enep ar gelennadurezh divyezhek”, *Breiz Atao*, 1925 ; *UBAOB*, 1931, p. 146.

³ [LM da GE – 26 12 01] Ne gomprenan ket re vat. N'eus ket a leviadurezh yezhel gwir e *Diwan*. Pep hini a ra ar pezh a gar hag e diouer ur stummadur yezhoniel (ha yezhel ivez) a-zoare en em gav ar pep brasañ eus ar gelennerion war “dibaboù” yezh liv gwengel prezeg ar bobl warno. [GE da LM – 02 01 02] Ne gomzan ket eus tenor prezeg atebeion *Diwan*, nag eus doareoù ar skolaerion, naket eus ar gredenn e bezañs ur gevredigezh vrezhonek, met eus an amveziadoù kevredadel gwerc'hel hag eus an amkan ergorel a zo ober brezhonegerion eus bugale anvrezhonek (o tont eus ur boblañs anvrezhonek) — dres evel ma veze amkan an deskadurezh israelian ober hebraegerion eus bugale anhebraek evel ma oa o zud.

addezevout dre un dezrann boniek an devoudoù-se hag ar bommoù a ra dave dezho ; lakaomp e vemp degaset dre hon dezrann da ziskuliañ Frañs evel disoc'h ur c'hrazezeakaat, e rankfe an dezrann mont betek ar wrizienn hag ober reiz ivez war gement kravezekadur a vez ha war gravezekadur Breizh, ar brezhoneg ha me oar. O lenn *Emsav* e stadez hon eus skarzhet unan hag unan holl zisoc'hoù ar c'hrazezeakaat, ar vroad, ar yezh, an emsav, an dispac'h, betek degouezhout er pezh a rejomp anezhañ ar goull. Ar goull-se, nad eo ket forzh pe c'houllo !, zo poent loc'hañ, gwell : pegen diac'hinek bennak eo e lavarout, zo maen diazez an ober. Diskouezet hon eus ez eo maen diazez an diorren yezh. Lakaat a ran ez eo maen diazez an oberoù all, ar re bolitikel pergen. Ouzhpennañ a rafen : mar hon eus

un dra bennak da zegas d'ar pobloù all, ha d'ar Frañsizion, eo ar maen diazez-se. Ar prezeg kravezek war “la France pérenne”, a-dal d'ur maen diazez eus ar seurt, a gemer buan e neuz wirion, hini ar belbiach hag ar valbori ; ar prezeg kravezek war Frañs, met ivez nep prezeg heñvel war nep bro ha war Breizh. Ar re a ren un ober politikel en anv Breizh (komz a ran ken eus an emsaverion wirion, ken eus ar bolitikerion damantus d'o remzad) ned eont ket pelloc'h eget par an hevelep belbiach ha balbori.

Ur pennad sklaerius war e savlec'hiadur a embannas Roparz HEMON : “Ar vroadelezh hag ar Stad¹”. Splann ennañ dislavar ar mare : goude ma tiskouez ar Stad evel keñverelezh pur (“Da bep meurlarjez e teu ar Stad gant ur gwiskamant nevez”, p. 81), e ro d'ar vroadelezh ur staelad tralen, dreistarzael, kravezek (“Miererion ha difennerion ar Vroadelezh ez omp er c'hentañ penn”, p. 82). Re lemm avat oa sell Roparz HEMON evit ma kavje e walc'h gant seurt kravezekadur ; ne c'halle ket tremen hep keñverelaat ar vroadelezh d'he zro : “An den, avat, a roe gwechall e vuhez evit « an tron hag an aoter », ha n'en dije ket kavet izel a-walc'h hon mennad-ni, reiñ hon buhez evit ur yezh ? P'int bet skuizh o vervel evit o roue hag o feiz, lavaret eo bet dezho mervel evit o mammvro ; pa vint skuizh o vervel evit o mammvro, lavaret e vo dezho mervel evit un dra all”, (pp. 80-81). Diouzh an hevelep tonkaduriegezh — an dic'hoanag a zeree ouzh ar barzh yaouank ! — e kloze : “Anaout splann ivez — pe neuze bezañ sklaved d'hon oberoù — ne dalv ar pezh a reomp, ar pezh a gredomp, nemet evit ur mare. Ober diouzh kredennoù e amzer, setu hent ar furnez ; hag o dismegañsiñ — barn anezho da vihanañ — setu hent ar frankiz”, (p. 82). Emouez e tisklerie bezañ ouzh an dislavar : tralen eo ar yezh hag ar vroadelezh (reiñ a reomp hon buhez evito) >< keñverel eo yezh ha broadelezh (hon feiz enno zo kredenn hon amzer). E-lec'h talañ a-zevri ouzh an dislavar, e tiflpe dioutañ dre bignat en un uc'honi nihilour (an hevelep uc'honi nihilour a eztaole goude an eil Brezel bed pa lavare :

¹ *Breiz Atao*, 1924 ; *UBOAB*, 1931, pp. 67 hh.

c'hwitet hon eus, met kalz plijadur hon eus bet [a venegan dre eñvor]). Hogen pezh a gont evidomp e Roparz HEMON n'eo ket bezañ bet seurt emzalc'h romantel, met bezañ dezgeriet dre skridoù damkanel e yaouankiz ha dreist-holl dezwezhiet dre e vuhez a-bezh an dislavar a zo bepred hini kement den a bled gant ar brezhoneg. Ar c'hemm a c'hellomp stadañ eo e talvezas an dislavar da Roparz HEMON evit krouiñ ur saviad kenderc'hañ sevenadur nevez hag e talvez da *Diwan* evit perzhiañ e tangleuzierezh saviad kenderc'hañ riez Frañs. A-benn ar fin, evit kas al labour-se ne vern ket e ve mat pe fall brezhoneg *Diwan*, ne vern ket e ve emouez tud *Diwan* ouzh al labour gourzhtreñ a reont (dont emouez a ve, evit lod anezho, kement ha klask ul labour all, kenderc'hus) — evel pep embregadenn dispenn ne bado ket, rak dispenn a vez bepred emzispenn. An nec'h nemetañ a zleer kaout eo evit ar vugale kemeret da draolioù emgann.

(RLN da GE – 01 12 01)

Tuadur hogos natur an dud eo kravezekaet kredennoù o amzer. Gant tud *Diwan* avat e vez kravezekaet, n'eo ket kredennoù eus hon mare, met reoù distremenet a-werso. Diwar e savboent a gefredour organek gall, emañ ar gwir gant Frédéric ROUVILLOIS, nemet e c'hallfe Jack LANG respont ez eo ur gudenn a beoc'hadur hag a atoradur politikel, da c'hortoz ma 'z aio ar skolioù *Diwan* plarik da get diouto o unan, a-ser gant ar vrezhonegerion henvoazel diwezhañ.

(LM da GE – 01 12 01)

An darn vrasañ eus an dud a erru e *Diwan* bremañ ned int ket tud engouestlet er stourm evit dieubiñ Breizh na pell alese. Nag ar skolaerion kennebeut. Er bloavezhioù tremen ez eus bet tutaet kalzik a zanvez kelennerion na reont nemet klask labour. Alese ivez moarvat o nebeut a zamant evit ar yezh o deus d'ober ganti en o embreg pemdez... Lod anezho a guita *Diwan* war-lerc'h o daou vloavezh stummadur — ur studienn a ve da ren diwar-benn an abegoù o laka d'ober un dibab all (ar vicher skolaer he unan, ar yezh, al live yezh, ar gopr dister en derou ?...). Lod eus ar re a chom ne zesellont ket zoken desevel o bugale-int e brezhoneg, o lakaat splann e-giz se ez int emouez ouzh o live yezh.

Evit gwir ned eus a unded e *Diwan* nemet an hini a stader en dro d'ar c'hoant da welout ar gevarzhe o trebadout (e framm ar Stad / er-maez anezhañ, gant ur yezh

ploueel / gant ur yezh diorreet, e Breizh-Izel / e Breizh a-bezh, gant ar reizhiad dre “soubidigezh” / ouzh he dilezel, evit saveteiñ henvoazioù Breizh / ouzh o zeuler d'ar blotoù,...) betek ar par ma ranko tarzhañ diwar zislavaroù diabarzh ankompezadus.

(RLN da GE – 09 12 01)

War niverenn *Ouest-France* eus dec'h, e 'm eus gouezet e oa enebet groñs *Kevreadur Kerent skolidi an deskadurezh foran*¹ “ouzh degasadur ar yezhoù rannvro er skol gentañ derez en un doare endalc'hus pe unyezhek²”. Ouzhpennet en deus “ez eo gwelloc'h stummañ stlennegourion o kehentiñ e saozneg eget dic'hweleion o komz ur yezh rannvro³”. Gorreomp ar soutilder a zo er frazenn-mañ diwezhañ : ar saozneg a dalvez da gehentiñ, ar yezhoù rannvro da gomz hepken. Evel just, pa daoler ur sell e-barzh levrioù Mikael MADEG da skouer, e c'haller kaout maroù soliet war barr kehentiñ ar vrezhonegerion.

Emañ ar gwir gant ar P.E.E.P., hag un diskleriadenn heñvel en doa graet Claude ALLEGRE en hañv diwezhañ, pezh en doa devoudet brouez Andrew LINCOLN¹. Nemet ez on techet da soñjal eo chomet c'hoazh tud ar c'hevreadur-se, ent vredel da nebeutañ, e grez Jules FERRY. Kempleshoc'h eo an traoù eget ma kredont. O aliañ a rafen a-walc'h (hogen dre walleur ne ouzont ket brezhoneg !) da lenn ar pennad “Dezevout ar gemplezhded” deuet war niverenn gentañ *SKIANT*². Un devoud a bouez a ziwelont : ned eo ket aet an hil istor brezhon da get dre berzh gallekadur Breizh³ (na kennebeut moarvat an hiloù istor okitaniat, euskarat, h.a., dre berzh gallekadur o zareadoù ketep). Liesseurt e c'hell bezañ erzerc'hadennoù an hil istor brezhon : klenkañ a c'haller marteze en o zouez — perak ket ? — huchadennoù arvalion *Kafedi*

---

¹ *Fédération des Parents d'élèves de l'enseignement public* (P.E.E.P.).

² “[son opposition] à l'introduction des langues régionales à l'école primaire sous forme obligatoire ou exclusive”.

³ “Il vaut mieux former des informaticiens communiquant en anglais que des chômeurs parlant une langue régionale.”

¹ Sl. KIS-725, La-14, pp. 215 hh.

² Christian FAYAT, “Dezevout ar gemplezhded”, *SKIANT* 1 1 1996, pp. 55 hh.

³ Notomp e ra tud ar P.E.E.P. ar fazi kemparzhed d'an hini a rae an Eilemsaviz pa zoujent, evit abegoù disheñvel krenn evel just, distruj an hil brezhon dre beurb'hallegadur poblañs Vreizh. War se, sl. ivez KIS-712, La-14, pp. 137-138.

ar *C'hi broadelour*⁴ (daoust ma n'int ket, sur a-walc'h, ar re zilesañ). N'eo ket echu ar souprenadennoù evit tud ar P.E.E.P., pell a se.

(GE da LM – 16 12 01)

E nep lec'h ne 'm eus klevet un derou displegadur eus ar berzh a ra kelenndiaded *Diwan* en o studioù. Lorc'h an digorerion hentoù ? Entan *Breiz Atao-Gwalarn* oc'h adenaouiñ ganto ? Oloù o suporterion ? Ezvevennadur ar re zilañset ? Goude gwelet standilhonoù ar brezhoneg arveret en eil derez *Diwan*, ne gav ket din e teufe dioutañ live mat ar skolidi. Ha te 'z pefe ur mennoz war an divoud ?

(LM da GE – 26 12 01)

Berzh a ra kelenndiaded ha liseaded *Diwan* en o studioù, gwir a-walc'h eo. Ned on ket tamm asur ez eo peogwir e vije bet ezvevennet ar re zilañset. Lod evel reizh a guita ar reizhiad evit mont d'ar c'helenndioù gallek e dibenn o frantad er skol gentael met peurliesañ evit abegoù a bellder (charre kas ar vugale d'ar c'helenndi pe d'ar porzh houarn, mont d'o c'herc'hat e-kreiz ar sizhun, o c'has en-dro ha mont d'o c'herc'hat adarre ; priz an treuzdougen evit lod ivez).

N'ouzon ket ha peurwir eo ar pezh emañ o vont da lavarout, koulskoude e kav din ne c'houzañv ket ar skolidi diouzh o divyezhegezh (diglosiezh), he buhezañ a reont mat a-walc'h (pezh a laka kemm bras etrezo ha divyezheion (diglosed) an amzerioù tremen), degas a ra dezho lemmded spered zoken. Al lemmded spered-se kevret gant ar spered familh kreñv (hini *Diwan*) hag ar spered stourm eo o laka d'ober berzh en o studioù a gav din. Met unan zo koll en afer, ar brezhoneg eo, hag ar c'hallusted d'ober anezhañ un deiz yezh ur gevredigezh. Ne hañval ar brezhoneg e *Diwan* bezañ tra ken nemet un araez da drec'hiñ er studioù gallek evit ar poent.

(GE da LM – 16 12 01)

[Evel ma c'hoarvez alies pa vez lies kenskriver ez a kelc'h an emzivizoù war ledanaat : diruzañ ne reer ket avat o tremen eus ersav kefredourion

---

⁴ Sl. KIS-712, La-14, p. 137 n. 1.

organek Frañs ouzh *Diwan* da gealiadur yezhel an dispac'herion adalek ROBESPIERRE betek STALIN hag ar c'houdebrandsourion^{1]}

Intret eo pennad Pierre BIDART² war an euskareg gant goudemandsouriezh ar bloavezhioù c'hwegont-seikont — goudemandsouriezh a chomas ken divarrek ha ma oa bet brandsourion derou ar c'hantved da zamkanañ kudenn ar yezh — soñjal a ran e levr STALIN “*A-zivout ar varksouriezh er yezhoniezh*”³. Nag an eil re nag ar re all ne ouient pelec'h klenkañ ar yezh : en dreistframm ? en danframm ? na penaos he savlec'hiañ er c'heñverioù kenderc'hañ. BIDART a echu e bennad war un ematers dispac a-zivout an dislavar etre adsav ar yezhoù leiek hiziv ha diaweladenn MARX o tonkañ ar goubarzhioù hag an dargemmoù broadel da steuziañ e dianlen dispac an armerzh (lañs ar vourc'hizelezh, frankiz ar c'henwerzh, nevid bedelaet, unvanaat greantel). Kenderc'hel a ra da welout er broleterion piaouerion ar yezh diles ha d'ober eus ar vegenn (kloer, gouvriaded) korvoerion o kemer ar yezh da venveg arallekaat. Beziadec'h oa STALIN pa anaveze e oa bet kaset ar ruseg d'e saviad uhel gant ar vrientinion hag ar vourc'hizion a-raok bezañ perc'hennet gant ar broleterion (mar galled ober proleterion eus ar vourc'hizion volchevik hag eus an ezkleareg STALIN). Gwidreüsoc'h eget an dispac'herion c'hall, ez anaveze STALIN d'ar yezhoù trobarzh ar gwir da genderc'hel, en ur gas rusegerion da boblañ o ziriad — o tiraer dre un hent all an un pal ha ROBESPIERRE.

(RLN da GE – 31 12 01)

Skrivañ a rez ez eo bet ken divarrek goudemandsourion eil hanterenn an 20° kantved ha brandsourion derou ar c'hantved da savlec'hiañ ar yezh en un doare resis en

¹ War an divoud, sl. ivez KIS-712 – An dispac'h gall hag ar brezhoneg, La-14, pp. 130-139.

² “Langue et idéologie dans la culture basque”, par Pierre BIDART (Université de Metz), in *La nouvelle société basque – Ruptures et changements*, ouvrage collectif sous la direction de Pierre BIDART, Éd. l'Harmattan, 1980. Evit kaout un alberz eus tenor ar pennad ez eo a-walc'h menegiñ an istitloù : “De la « nécessaire » coïncidence entre état, nation et langue” (p. 162), “Les « patois », désignation euphémistique des systèmes socio-culturels dominés” (p. 168), “Cas d'appropriation institutionnelle d'une langue mineure” (p. 171), “Le purisme et ses déviations idéologiques” (p. 175), “Les mots et l'écriture” (p. 179).

³ Bet embannet da gentañ war ar *Pravda* e 1950. En un destenn skridaozet moarvat gant Z&DANOV ez adkemere STALIN tri aters “graet outañ gant kamaladed yaouank” : 1) Hag un dreistframm eo ar yezh ? — Respont : Nann. 2) Hag a natur renkadel eo ar yezh ? — Respont : Nann. 3) Petra eo ar yezh ? — Respont : Un devoud kevredigezhel, [...] un araez kehentiñ etre an dud, [...] ereet war eeun ouzh obererezh kenderc'hañ mab den.

emframmoù kevredigezhel. Met liammet eo kement-se, a soñjan, ouzh o divarregezh da zamkanañ (da arverañ, ne lavaran ket) an anadenn vroadel. P'edon o chom e Brest e oa c'hoarvezet din lenn troidigezh c'hallek un dornlevr istor soviedat. Pleustriñ a rae war Istor Europa er Grennamzer, eleze betek... dibenn an 18^t kantved (komprenadus eo avat kement-se pa ouzer petra eo bet Istor Rusia). Ur studi pervezh eus an danframmoù a rae al levr, hag er c'heñver-se e oa deurus kenan. Hogen dioueroù a oa el levr, ha peurgetket dre ma tenne da ziren ar c'henderc'hañ d'ar c'henderc'hañ armerzhel. Isprizout a rae roll ar sevenadurioù en Istor, oc'h ankouaat ned eo diaz stummadel-poblañsel¹ ur riez (evit adober gant termen GURVITCH) nemet ur bon loc'hañ evit ur c'henderc'hañ sevenadurel kevan, ha n'eo ket hepken evit ur c'henderc'hañ armerzhel, daoust d'ar strivoù bras tre graet gant ar Stad da zifenn an diaz-se ouzh an aloubadurioù estren. En diarsell a oa hini an dornlevr Istor eo reol gwelout ar parlantoù lec'hel evel ar brezhoneg nemetañ ha nac'hañ derc'hel kont eus krouadennoù evel *Gwalarn* pe *Preder*.

Gant gwir abeg e komzez eus ar “broleterion” e oa bourc'hizion ar Strollad bolchevik, an ezkloureg STALIN en o mesk¹. Emc'houlenn a c'haller ha ne oa ket o speredegezh dezho nes a-walc'h da hini kannaded vourc'hiz ar Vodadenn Dezvañ c'hall o doa diskleriet ar brezel da Aostria en Ebrel 1792 gant jourdoul bras, war-benn degas ar frankiz d'ar bed a lavarent, o tegeriñ evit gwir un oadvezh a vrezelioù spouronus etre broadoù.

---

¹ SI. NOTENNOU KEVREDADEL (5) : Kevredadouriezh a-zonder. 1. Ar gorre stummadel hag amvael, *Emsav*, niv. 64, Ebrel 1972, p. 120.

¹ STALIN a anaveze d'ar yezhoù trobarzh ar gwir da genderc'hel, met ket kement-se da genderc'hañ. A hent all e c'haller stadañ e komz LE DU eus ar “vrezhonegerion naturel”, aparatchik bihanvourc'hiz mat evel m'eo.